

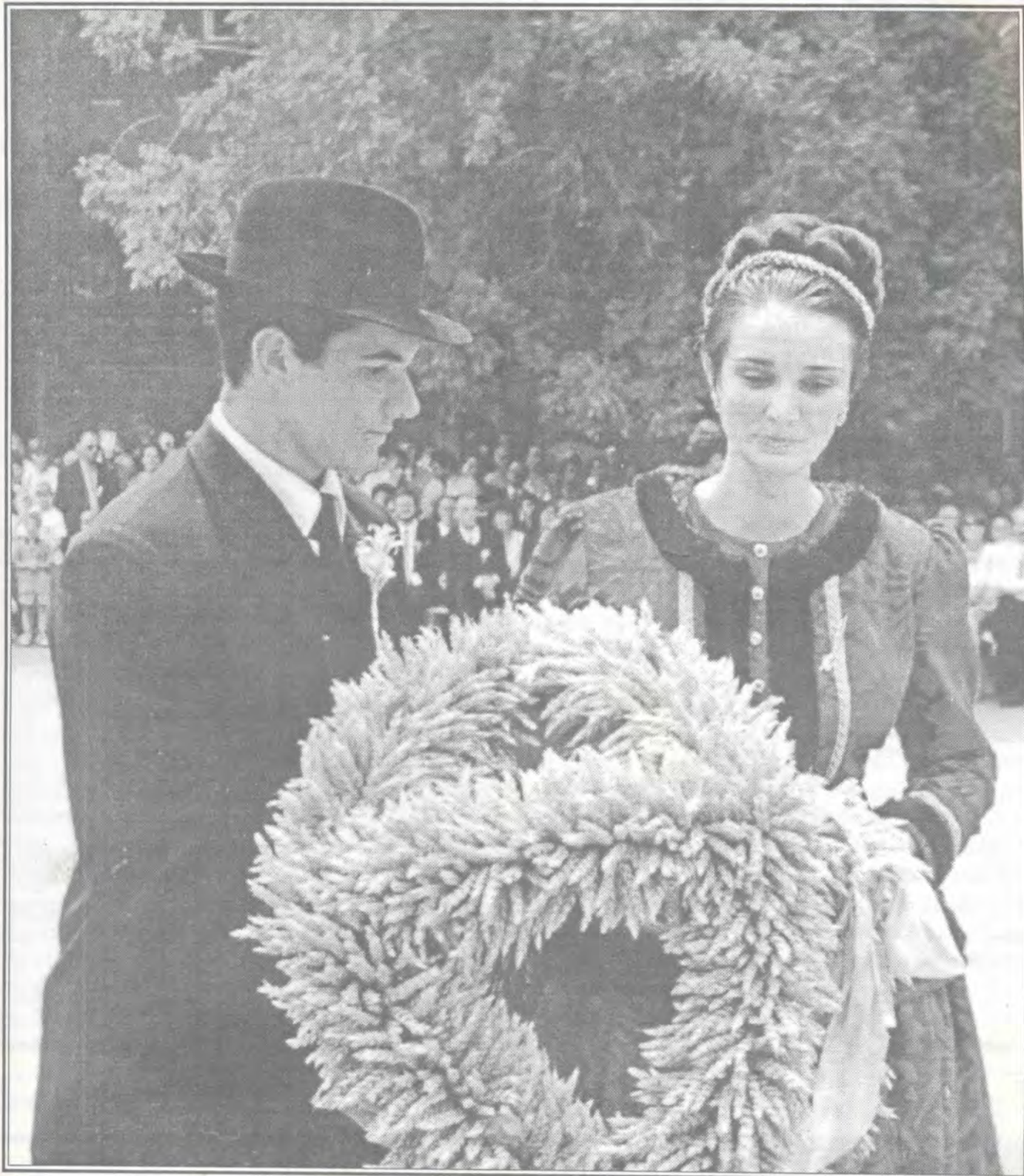
MIROLJUB

GODINA: II.

SOMBOR, 1999.

BROJ 2-3 (6-7)

Štovani čitatelji!

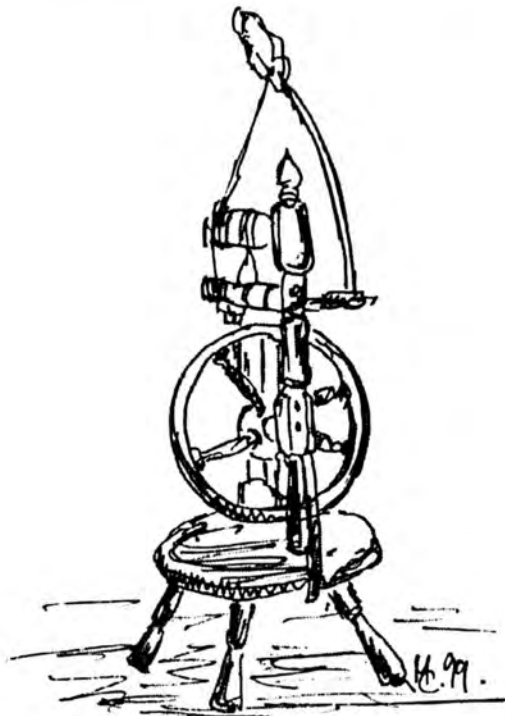
Nakon polugodišnje stanke "Miroljub" je opet među vama. Ovaj period neizlaženja našeg lista nastojali smo popuniti s uvećanim brojem strana, pa smo pripremili dvobroj. Razlog za neizlaženje jest rat kroz koji smo prošli i besparica koja je pogodila i sve nas.

Bombardiranje je ozbiljno pogodilo i Sombor, odnoseći ljudske živote, ostavljajući veliku materijalnu štetu. Somborci nisu mogli pretpostaviti da će im 1999. godina, u kojoj obilježavaju 250 godina od proglašenja Sombora slobodnim kraljevskim gradom, donijeti i ratne strahote. Nadamo se da će krivci za ovaj rat snositi punu odgovornost.

U proteklom periodu i aktivnost našega Društva je stala. U zadnjih mjesec-dva sekcije Društva su iznova oživjele, članovi se okupljaju, osobito mladi, tako da je održano i nekoliko kulturnih manifestacija i gostovanja.

Nadamo se da će nam period koji je pred nama donijeti još više ovakvih aktivnosti a manje brige za egzistenciju.

Urednik

Kača Firanj

SICANJE 1999.

Dok drima salaš stari
I pod snigom ravnica spora,
sicanja davna naviru
I hitaju put zaborava.

Bilo je drugo vrime
a lipa velika prela
I ljudi I običaji drugi
a zlima snižna, bila.

I k'o da vidim sonice,
na bačinoj šubarli inje,
a u zakošu u opakliji
stisnuta čeljad se smije.

Frkcú konjli odmorni,
oko njih oblak od pare,
snig škripl pod sankom
a zvence k'o da takta daje.

Dolaze gosti sa svih strana,
kupe se mladi, baće I nane,
tamburaši žice štímaju -
bit će veselja dok ne svane.

Na bini kullise dižu
a krupnim slovima piše:
VELIKO PRELO BUNJEVAČKO,
a sala tiha ne diše.

Samo se miris širi
od pomada I ulja za kosu,
od friške štirke šlingeraja
I mrskanl čizama po boksu.

A ne znaš šta lipše sjaji -
da l' svila l' čipka zlatna,
iskre u očima momačkim
I dukati oko divojačkog vrata.

I zategni žice, tamburice,
vratl nas plismom u ove dane,
veselimo se do zore rane
a prošlost u sicanju neka ostane.

Igrl I pismi bunjevačkoj
neka se svako divl
I naše prelo bunjevačko
još dužo, dužo da živl!

Naslovna strana:

Ovogodišnji somborski bandaš i bandašica:
Davor Vuković i Nataša Firanj

IZ PROŠLOSTI SOMBORA

Sombor je u svojoj burnoj povijesti imao važnih i sudbonosnih momenata, a jedan od najvažnijih trenutaka je njegovo uzdizanje na stupanj "Slobodnog i kraljevskog grada".

Prema XVIII. zakonskom članku iz 1741. godine, trebalo je iste godine da se odred somborskih militara rasformira i gradi vojnički šanac. Razumljiv je otpor militara glede sprovođenja ove odluke u djelo, ali se ni Beču nije žurilo sa razvojačenjem s obzirom na potrebe u vojnoj pomoći tijekom rata za austrijsko nasljeđe. Naredbom Marije Terezije 1. 7. 1745. godine određeno je razvojačenje šanca u Somboru. Neki militari napuštaju Sombor i odlaze u Srijem i Šajkački kraj gdje su i nadalje vršili svoj vojnički zanat. Komisija za razvojačenje je 1. 11. 1745. predala Sombor - vojni šanac - u nadležnost županijskoj upravi.

Akcija stanovnika Sombora da za svoje mjesto izabere status slobodnog kraljevskog grada započela je iste godine kada je sprovedeno njegovo razvojačenje. Odlučeno je da se u Beč uputi izaslanstvo koje će s "nadležnima" u tom smjeru povesti pregovore.

Djelatnost izaslanstva u Beču bila je uspješna i pored brojnih poteškoća pa je 1746. godine donijeta naredba po kojoj se graničari - militari, koji žele nastaviti vojnički život trebaju odseliti. Sljedeće godine 21. 03. Marija Terezija donijela je odluku o podizanju Sombora u rang slobodnog kraljevskog grada uz uvjet da grad uplati carskoj blagajni "nadoknadu" od 150.000 rajnskih forinti. Od te odluke, pa do potpisivanja i dodjele "Povelje" prošle su dvije godine. Već 13. 04. 1747. godine Somborci su odlučili, u nedostatku gotovog novca, podići zajam kako bi udovoljili traženju dvora. Najveći dio zajma (120.000 forinti) grad je dobio od grofa Franje Teofila de Palme, a kao garancija za primljeni novac poslužila je imovina grada i građana, podrazumijevajući tu i okolne pustare. U periodu donošenja odluke o podizanju Sombora u rang slobodnog kraljevskog grada, pa do potpisivanja Povelje riješena su još neka sporna pitanja, od kojih je najvažnije bilo sklapanje sporazuma između katolika i pravoslavaca o ravnopravnom sudjelovanju u upravljanju gradom.

Prigodni poštanski žig u Somboru

Donošenjem Povelje 17. 02. 1749. godine ostvarene su težnje graničara koji nisu htjeli postati županijski podložnici. Na osnovu Povelje Sombor je postao slobodni kraljevski grad.

Somborci su 27. 03. iste godine dočekali dolazak Povelje na Dunavu kod Monoštora. U samom gradu Povelja je svečano pozdravljena i pucnjavom iz topova.

Povelja je svečano uručena gradu tijekom instalacije između 22. i 30. 04. 1749. godine. Kao prvi zadatak trebalo je oformiti magistrat. Tom prilikom je pročitana i raniji sporazum između katolika i pravoslavaca, tzv. "alternativa" o načinu biranja suca i srazmjernosti u senatu. Na sjednici je 28. 4. 1749. pročitana i prihvaćen Statut. U znak sjećanja na ovaj događaj 28. 04. 1999. godine na Pošti u Somboru bio je u upotrebi prigodan poštanski žig.

Ivan Burnać

SOMBOR KROZ POVIJEST

Pred najezdom Turaka 1541. godine, iz Sombora se iselilo mađarski živalj, tako da su Turci u gradu zatekli Srbe i Hrvate. Austrijska vojska oslobađa Sombor 1687. god. od Turaka. Tom prilikom Turci odlaze iz grada, a Srbi i Hrvati očekuju Austrijance.

Godine 1702. Austrija dodjeljuje Somboru status "Vojnog šanca", a 1717. i "Vojničke varoši". Tada je zapovjednik graničara bio grof Ivan Branković. Iste godine počela je s radom škola pri katoličkoj crkvi. Prvi i jedini đaci bila su bunjevačka djeca.

Prvi Nijemci se doseljavaju Dunavom u Apatin 1740. godine i rade u velikom vojnom skladištu koje je opskrbljivalo austrijsku vojsku hranom i opremom u Bačkoj, Srijemu i Banatu.

Mađari naseljavaju Bezdan 1742. godine, a 1752. Kupusinu, Čonoplju, Doroslovo i Lemeš. Kupusinu naseljavaju i Slovaci. Prve njemačke zanatlije stižu u Sombor 1745. godine, i podižu kuće u "Gornjoj varoši". Kapetan je Lovre Bašić, a natporučnik Matko Marković.

Godine 1720. Sombor ima 2936, a 1773. 9776 stanovnika.

Magistrat grada Sombora 1749. godine, dodjeljuje franjevcima 24 jutra zemlje u Gradini. U spomen ovom događaju u Gradini je podignut drevni križ.

Kaločki nadbiskup je krizmao u Somboru 1750. godine 269, a 1756. godine 1229 vjernika. Postavlja se temeljni kamen za županijsku palaču, a isti je blagoslovio Antun Dežević, somborski gvardijan i upravitelj župe. Uz kamen je stavljen i djelić jeruzalemskog križa. Godine 1751. izgrađena je kapela posvećena Ivanu Nepomuku.

Kaločki nadbiskup, grof Franjo Klobušicki je i veliki bački župan. Njega zamjenjuje 1760. grof Josip Bačan. Sombor posjećuje kardinal grof Migazi de Vaal, nadbiskup bečki.

Advokat Brašai otvara advokaturu u Somboru 1768. Za prvog sudiju je izabran Nikola Parčetić, a za varošskog kapetana Josip Marković. Magistrat otvara Latinsku školu 1771., a nadbiskup Bačan krizma 5000 duša. Izrađena je prva katastarska karta Sombora, a iste godine je završena gradnja i uređivanje crkve Presvetog Trojstva. Senator Josip Marković organizira 1774. sađenje šume u Bukovcu i Šikari. Podignut je spomenik Svetoga Trojstva na trgu ispred gradske kuće.

Sombor postaje stalno središte i Bačke županije 1775. godine, a županijske prostorije su u zgradi samostana. U Somboru se 1777. osniva "Privilegirano udruženje trgovaca" i otvara apoteka kod "Zlatnog lava". Za ilirskog propovjednika je imenovan Bono Mihalović koji je napisao "Dnevnik" o događanjima u Somboru. On spominje trgove negdašnje crkve kod Gradine (na Klisi), u Nenadiću, Bukovcu, Čičovima, Rančevu, Biliću, Ivanovom Selu i Šaponjama.

U Beču je 1779. štampana "ABC knjižica" za učenike "Ilire-Dalmate" u hrvatskim rimokatoličkim školama.

Grb Bač-bodroške županije

Godine 1780. umire Marija Terezija, a car postaje Josip II. Veći broj Mađara se doseljava u Sombor. Izgrađena je kapela Snježne gospe kod Čičova. Franjevci se sele iz Sombora u Baju 1782. god. Po naredbi Josipa II. to je bila vrlo štetna odluka za Sombor s obzirom da su franjevci dugi niz godina vodili brigu o narodu. Mostonga teče centrom Sombora pored gradske kuće. Sombor ima 13.360 stanovnika, a naredne godine postaje stalno sjedište Bač-bodroške županije. Županija koristi franjevački samostan do 1809. godine, kada Sombor posjećuje car Josip II.

Grad dobiva stalnu poštansku službu 1789. godine Somborski plemić Josip Toldi piše knjigu o pčelarstvu na ikavici. Umire car Josip II., a zamjenjuje ga Leopold II.

Godine 1793. započeto je kopanje kanala kroz Bačku, od Bačkog Monoštora do Bačkog Gradišta. Prilikom kopanja kanala blizu Gradine nađena je velika količina ljudskih kostiju, što je podsjetilo na mnoge bitke i vojne logore na ovom području. Kanal je dovršen 1802. godine.

Prvi veliki bač-bodroški župan postaje Josip Üzmenyi 1796. godine. Somborci, kao austrijski vojnici, sudjeluju u

ratu p
Bačka
Tako S
Dunav
To je u
1805.
"Pandr
Sor
Somb
tinu g
Franj
Somb
Somb
nika 1
su 18
brodo
uzvod
rjeđe
Franj
Bačku
godine
renih
osnov
ca. Jo
va i fil
od 18
Katol
tada
đen j
a on
buđer
među
pisac
kočija
ma p
otpre
Sege
Zemu
U
izbila
Hrva
svoje
moć
burš
Car F
dekre
Upra
vodir
godin
znar
gdje
Z
mađ
Jedr
Amb
Karl
Dvije
to v
man

ratu protiv Napoleona. Zakonitim putem se sjedinjuju Bačka i Bodroška županija u Bačko-bodrošku županiju. Tako Sombor postaje politički centar cijele oblasti između Dunava i Tise, obuhvaćajući na sjeveru Baju i Suboticu. To je ubrzalo razvoj grada i porast stanovništva. Godine 1805. počinje gradnja županijske palače na otoku "Pandur" koja je završena 1808. godine.

Somborski župnik Matija Slatković opisuje zbivanja u Somboru u posljednjih stotinu godina. Austrijski car Franjo sa suprugom boravi u Somboru 1809. godine. Sombor ima 19.439 stanovnika 1818. godine. Dunavom su 1830. počeli ploviti parobrodovi. Do tada su ih uzvodno vukli ljudi i konji, a rjeđe su korištena vesla. Franjinim kanalom kroz Bačku je od 1826. do 1839. godine prošlo 6.766 natovarenih lađa. Godine 1840. osnovana je Tekstilna tvornica. Josip Rudić, doktor prava i filozof, bio je veliki župan od 1841. do 1848. godine. Katolička osnovna škola tada je uvela 4. razred. Rođen je Ivan Zetović (1846), a on je bio zaslužan za buđenje nacionalne svijesti među bačkim Hrvatima. Napisao više knjiga. Putem kočija sa konjskim zapregama pošta se od Sombora otprema prema Subotici, Segedinu, Budimpešti i Zemunu.

U Budimpešti je 1848. izbila Košutova revolucija. Hrvatski ban Josip Jelačić sa svojom vojskom odlazi u pomoć Beču i spašava Habsburšku dinastiju od propasti. Car Franjo Josip 1. 12. 1848. dekretom stvara Vojvodinu. Uprava i administracija Vojvodine nalaze se u Temišvaru. U Zagrebu je naredne godine rođen Edo Margelić, koji je kasnije bio profesor i znanstveni radnik, a životni vijek je proveo u Somboru gdje je bio direktor gimnazije od 1885. do 1891. godine.

Zapisnici na sjednicama skupštine grada vode se na mađarskom, hrvatskom, srpskom i njemačkom jeziku. Jedna radnja u Somboru nosi naziv "Ban Jelačić". Ivan Ambrozović je upravitelj Rimokatoličke osnovne škole. Karlo Bittermann otvara tiskaru u Somboru 1850. godine. Dvije godine kasnije Sombor ima 22.363 stanovnika, a u to vrijeme Novi Sad ima oko 19.000, Beograd nešto manje, a Zagreb samo oko 15.000 stanovnika. Josip

Rudić, bivši veliki bačko-bodroški župan, dobija titulu austrijskog baruna.

Zbog pomjerenja toka Dunava na zapad zamutio se ulaz u kanal kod Monoštora, pa je 1856. godine prokopan produžetak kanala do Batine, gdje je napravljen novi ulaz od betona. To je bila prva primjena betona u hidrotehnici u Europi. Gradi se hotel koji dobiva ime "Lovački rog", a od 1918. godine nosi ime "Sloboda".

Karlo Bjelicki osniva društvo za kupovinu knjiga. Društvo prerasta u gradsku knjižnicu 1859. godine sa 3.200 knjiga. Godinu dana kasnije počinje gradnja nove crkve u Somboru (današnje karmelićanske crkve). U Nenadiću postoji škola od 1860, a za učitelja je postavljen Alojzije Vidaković. U Gradini je otvorena škola 1875, a na Čataljinskom putu (u Maloj Pešti) 1880. godine. U povodu posvećenja Kalvarije u Nemeš Miletiću poslato je iz Sombora 6 topova na svečano otvorenje.

Kapelan Matija Matarić, piše u tijeku 1870. godine za "Bunjevačke i šokačke novine" koje je izdavao biskup Ivan Antunović. Godine 1871. u Somboru je osnovano Privredno udruženje bač-bodroške županije koje osniva podružnice diljem Bačke i radi na unapređenju privrede, poljoprivrede i stočarstva. Udruženje priređuje u Somboru prvu izložbu stoke i živine 1877. godine, a od 1880. izdaje svoj list "Bački gazda". U Somboru dva puta tjedno izlaze novine "Bačka". Izgrađena je željeznička pruga od Subotice, preko Sombora,

Bogojeva do Rijeke. Kod Bogojeva se vagoni prenose preko Dunava parnom kompom.

Izgrađena je samostalna katolička škola za odgoj ženske djece (danas osnovna škola "Bratstvo-jedinstvo"). U Somboru 1880. ima 36 advokata, a među njima se spominju M. Strilić, J. Mihalić, M. Kockar, Z. Vujević... Završena je gradnja bolnice na Apatinskom putu, a dvije godine kasnije dograđena je županijska zgrada. Počinje sa radom niža muzička škola. Šalje se prilog postradalima od zemljotresa u Zagrebu.

Josip (Zvonko) Pekanović

Gradska kuća u Somboru sa spomenikom svetog Trojstva

je Josip II. rađena je se sele iz l. to je bila u franjevci teče cen- na 13.360 dište Bač- samostan ospil II. 19. godine arlstvu na pold II. oz Bačku, . Prilikom ka količina ke i vojne 12. godine. o Źzmenyi sudjeluju u

KNJIŽEVNOST BAČKIH BUNJEVACA

NARODNA KNJIŽEVNOST

Teško je odgovoriti na pitanje kada se javila književnost na narodnom jeziku bačkih Bunjevaca. Odgovor na to pitanje ovisi od toga što smatramo književnošću. Mnogo prije nego što su se pojavili prvi pisani tekstovi, Bunjevci su razvili bogatu i raznoliku narodnu književnost kako u stihu, tako i u prozi. Ovakav književni folklor anonimni je proizvod narodne zajednice podložan stalnim promjenama, a njegov usmeni karakter osigurava intenzivnu cirkulaciju u vremenu i prostoru.

Najstariji sloj usmene književnosti predstavlja pjesništvo vezano uz običaje. Prema klasičnim metodama susrećemo lirsko i epsko pjesništvo. U lirskom pjesništvu posebno bogatstvo nalazimo u pjesmama koje prate pojedine običaje uz ratarske i pastirske radove tijekom godine. Zasebnu vrstu običajnih pjesama čine KOLEDE - nekada sastavni dio novogodišnjih običaja i pjevaju se uglavnom o Božiću. Odlikuju se lijepom poezijom i u optimističkom tonu prikazuju život seoske zajednice. Koledske pjesme, obično u četvercu, imaju vrlo ljupke napjeve bogate epitetima. Nekada ih je pratio ples a karakteristika im je da se napjev "kole-do" ponavlja na kraju svakog stiha.

Od koledarskih pjesama valja razlikovati KRALJICE ili kraljične pjesme koje se pjevaju o blagdanu Duhova ("na Dove"). Pjevaju se u šester-cu, a zbog nedostatka rime umeće se riječ "ljeljo" ili "nane". Pjevaju ih djevojke u posebnim odorama sa cvjetnim šeširima idući sokakom i ulazeći u domaćinske kuće. Bogatim običajima slavi se završetak žetve, kada se pri pletenju vijenaca od klasja pjevaju raznoliki i vrijedni tekstovi u kojima se izražavaju zahvalnost za ljetinu, želje za plodnošću zemlje i čestitke gospodarima.

Bunjevačka soba

Uz rođenje, svadbu i smrt, centralne događaje u životu seljaka, nastao je niz vjerovanja, običaja i književnih tekstova. Pjesmom se novorođenčetu izražavaju želje za zdravlje i sreću. Uspavanke se odlikuju jednostavnošću i muzikalnošću. Njihovi izrazito lirski tekstovi popraćeni karakterističnim refrenima i refrenskim slogovima izražavaju želje za budućnost djeteta, ali i pučko poimanje života primjereno dječjoj psihi. Glazba, ples, scenske igre, vrlo često improvizirane, prate svadbene običaje. Uz obrede sahranjivanja vezane su tzv. "tužbalice" ili "prašćanja", odnosno "opivavanje" (Lemeš). Opivavanje se vrši na osnovu prikupljenih podataka o pokojniku i njihovoj obitelji uz poimenično nabranje svih članova.

Posebnu vrstu lirске poezije čine ljubavne, sentimentalne pjesme koje mogu biti: BEĆARCI - šaljivi dvostih, rjeđe trostih; ŠARENCI - kratke ljubavne pjesme od četiri stiha deseterca i kraće pjesme od četiri stiha koje se završavaju napjevom "šalaj", pa se stoga zovu ŠALAJDANI ("Oj Lemešu zeleni, šta ti cviče uveni! A uz sviće naša grana žalosna ti nana - šalaj"). Posebnu vrstu lirskog pjesništva čine lirске ljubavne balade među

koji
Lati
U
opje
ljenc
juna
losti
mož
kape
Sinje
litan
N
mito
ženu
koje
ju a s
su pr
ciljaj
nost,
sluzi,
aneg
a već
domi
shvać
Till E
Zb
narod
života
vati i
"okan
rim p
nja - k
sugest
se po
poslov
razliki
ričkon
metaf
i dvosi
Nap
književ
bunjev
Prčić

kojima je svakako najdirljivija i najljepša "Dva Latinovića i Šuićkinja Mara".

U epskoj poeziji Bunjevci su na poseban način opjevali junačke događaje povijesno utemeljene, opisujući stari zavičaj, zulum pod Turcima i junaštva. Zovemo ih GROKTALICAMA, a u prošlosti su ih pjevali muškarci uz gusle. Posebno možemo istaći "Ženidbu Vidak kapelana", "Luka kapetan i Ljuba b̄arjaktar" kao i pjesme o Ivi Sinjaninu i Marku Kraljeviću ("Moli Marko svete litanije").

Narodne su pripovijetke svojevrсна pučka mitologija, etika i znanost. Vrlo često imaju izraženu socijalnu mudrost. Druga vrsta su pripovijetke koje se odnose na osobe koje su poznate auditoriju a sadržaj im je senzacionalistički. Posebna vrsta su pripovijetke pisane u šaljivom tonu. One obično ciljaju na ljudske slabosti i gluposti: škrtost, rasipnost, klevetu, podlost, aroganciju gospodara prema sluzi, hvale domišljatost. Kroz njihov se bogat anegdotski sadržaj obično provlači socijalna satira, a većina tako postaje utjelovljenje pučkog humora, domišljatosti, "ispravnih" i praktičkih moralnih shvaćanja. Drugim riječima, postoje bunjevački Till Eulenspiegel, Bertold ili Kerempuh...

Zbijen i plastičan (relativno stereotipan) izraz narodnog iskustva, mudrosti, etike i poimanja života sa zaključkom koji treba poučiti i savjetovati ili upozoriti na ono čega se treba kloniti ili "okaniti" nalazimo u poslovicama. U ovim prastarim pravilima društvenog i individualnog ponašanja - koja su anonimna tvorba (često i proturječna), sugestivno se ocrtavaju konkretne situacije da bi se pomoću njih izrazile opće vrijednosti. Od poslovice nije uvijek lako odvojiti izreke, ali zato razlikujemo zagonetke-metafore bliske alegoričkom izrazu, a temelje se na paralelizmu. Cilj metafore je da iznenadi i zabavi, stoga nisu rijetke i dvosmislene zagonetke.

Napomenuti valja da je cjelokupna narodna književnost na "ikavici", a najvredniji sakupljači bunjevačkog narodnog blaga su prije svih Ivo Prčić i Balint Vujkov.

Antonija Čota

DVA LATINOVIĆA I ŠUIĆKINJA MARA

Čuva ovce Šuićkinja Mara
S njom poredi dva Latinovića.
Pere kaže: "Moja je divojka."
Stipe veli: "Nije tvoja, već moja."
Al' bisidi Šuićkinja Mara:
"Oba mlada, oba ste mi draga,
Ako možem obam sela biti,
Ne možem vam obam ljubav biti,
Već stanite podno Malovana,
Ja ću stati na vr' Malovana,
Pa ću ma'nit svilenom maramom,
Pa ko prija, onoga divojka,
A ko posli, onoga marama."
To su oni poslušali Maru
I stali su podno Malovana.
A Mara je na vr' Malovana,
Pere malo miče, ne odmiče,
A Stipe je divojki na ruki.
Kad vidio Latinović Pere
Da je Stipe prieto divojku,
Trže noža iz svilen pojasa,
Pa udara sebe u srdašce.
"Kada nema Šuićkinje Mare,
Neka nema ni mene mladoga!"
Kad vidio Latinović Stipe
Šta uradi Pere momče mlado,
Trže nože od svilen pojasa,
Pa udara sebe u srdašce.
"Kada nema Pere, brata moga,
Neka nema ni mene mladoga!"
Kad vidila Šuićkinja Mara
Šta urade Pere i Stipane,
Trže noža iz svilena pojasa,
Pa udara sebe u srdašce.
"Kada nema Pere i Stipana,
Neka nema ni mene divojke."
Tri su groba na vr' Malovana,
Dva momačka, jedan divojački.
Tri se majke u crno zavile,
Dvi momačke, treća divojačka.

Po kazivanju Kate Matoševe iz Kačmara zabilježio Ivo Prčić, preuzeto iz knjige Ante Sekulića "Književnost bačkih Hrvata", Zagreb 1970. Posebno izdanje KRITIKA, svezak 5, str. 172.

Prim. MALOVAN i ŠUICA - sela na Kupreškom polju.

SVE OVO JE IZA NAS

Koncem siječnja, uobičajeno, održano je tradicionalno Bunjevačko-šokačko prelo. Prelo, kao i sva ovogodišnja događanja, proteklo je u ozračju 250. godišnjice od proglašenja Sombora slobodnim kraljevskim gradom. Žig ovoga jubileja nosila je i večer uoči prela kada nam je glavni i odgovorni urednik g. Josip - Zvonko Pekaović predstavio 5. broj "Miroljuba".

Među događajima prije samog prela svakako se ne smije zaboraviti osvježenje i preuređenje klupskog prostora KUD-a koji, uz veliki trud i zalaganje vrijednih gospođa (Janje Pekaović, Jolike Raič, Cecilije Miler i Antonije Čota) sada blista novim sjajem. Dakako, ni ovaj put bez gospode ništa. Uobičajeni sastav vrijednih članova: Stipan Pekaović, Šima Raič, Zoran Čota, Gustav Miler i Zvonko Pekaović. Poduzeće "Boja" iz Sombora obavilo je farbarske poslove, a za uzvrat naši su folklorasi nastupili na godišnjoj skupštini ovog Poduzeća splotom bunjevačkih igara. Svečanost je održana u hotelu "Sloboda".

Radna ekipa koja je organizirala uređenje prostorija

Kulturni savjet, kome predsjedava Šima Raič, povjerio je organiziranje ovogodišnjeg prela Antoniji Čota i Ceciliji Miler, zaduženima za scenario, tekst i uređenje prostora. Uz pomalo rustičan, zaboravljen, sjetan pogled "nane i baće kroz šlinganom virangom zakriljeno prozorče" uz nostalgičan miris dunje sa dolafa, kroz program su nas vodili Tanja Firanj i Dragan Kubatov.

Dragulj večeri predstavljala je revija narodnih nošnji koju je osmislio i organizirao Antun Knežević. Preljskoj publici su predstavljene nošnje Sombora, somborske i subotičke općine. Svojevrstan raritet je somborska nošnja stara koliko i kupljena sloboda našeg grada.

Domaćine i drage nam goste, među inima i predstavnike Veleposlanstva Republike Hrvatske gospodina Davora Vidiša i Krešimira Hibšnera, kao i gradonačelnika Sombora gospodina Gorana Bulajića i člana Izvršnog odbora SO Sombora gospodina Milana Stepanovića, svećenike g. Josipa Pekaovića, dekana somborskog dekanata, te Franju Ivankovića, kao i sve drage nam goste iz Subotice, Sonte, Tavankuta, Lemeša, Brega i Monoštora tijekom večeri uveseljavao je tamburaški orkestar "Bajski sokak".

Preljski divani trajali su do zore. Pričaju očevici da ni "Jezuške u snigu" nisu izostale. Samo se grb grada Sombora nije nakrivio. Stajao je na ponos u sredini dvorane, gdje je i osvanuo u vrući ljetni dan Dužionice.

Veče uoči svečane zahvale, tematski nazvano "Kruh bačke ravnice", nadahnutim izlaganjem uveličao je mons. Stjepan Beretić posvećenom 250. godišnjici proglašenja Sombora slobodnim kraljevskim gradom. Uslijedila je

izložba kruha i peciva koju su organizirali i sproveli gospođe Cecilija Miler, Kaća Firanj i gospodin Gojko Zeljko koji su ujedno bili i članovi žirija za proglašenje pobjednika. Darove nagrađenima sponzorirala je gospođa Miler sa svoja tri akvarela. Među predstavljanim aranžmanima svakako treba istaći originalnost "kočanjicom začepite boce vina" gospođe Ane Dorotić, smjelu i vrlo ukusnu kombinaciju kruha i lubenice, gospodičnu Mariju Vuković koja je goste za svoj bogat stol pozvala kao prava bunjevačka nana odjevena u adekvatni "šlof keceljac". Svojim aranžmanima su se predstavili još i Marija Oršovai, Ana Firanj, Agneza Kasa, Ana Dorotić, Margita Dorotić, Marija Hornjak, Vladimir Periškić, Gordana Kiresić, Marija Kiresić te Roza Vuković.

Gospodin Janoš Raduka organizirao je i izložbu slika gdje su nam predstavljeni radovi naših članova: Milorada Rađenovića, Aleksandra Kanurića, Antuna Pozdera - Brace, Stipana Kovača, Jovana Simendića, Jene Višinke, Ivanke Jovanović, Slobodana Nastasića, Marije Vujević, te Zorana Ivković Ivandekića.

Srdačno svima zahvaljujemo, osobito gospođi i gospodinu Matariću koji su van konkurencije prostrli krušno blago po klaviru, kao futuriziranu sliku budućnosti u koju želimo vjerovati. Ugođaj je bio potpun kada su prostor ispunili zvuci klavira pod teretom kruha svagdašnjega i muke naše paorske pod prstima prof. Marije Kovač. "Što se ponudilo, to se i poilo." Svjedočiti ostaju samo fotografije, ako ih zagubimo, kao što su neki zagubili na strampticama vremena svoje sjećanje, tko će za nas svjedočiti u novom tisućljeću? Možda najbolji među najboljima, barem kada je izložba kruha u pitanju, a takovima je žiri proglasio

Domaćini Dužijance, bandaš Davor Vuković i bandašica Tanja Firanj, ostali su dosljedni svojoj značajnom ulozi. Među prvima, kako i priliči dočekali su goste sljedećeg jutra predvodeći svečanu povorku do župne crkve na misu zahvalnicu.

Sveta misa na DUŽIONICI '99.

Da Sombor nije sam, pokazali su nam gosti koji su u narodnim nošnjama pohrlili iz Sonte, Berega, Montoroša, Lemeša i Subotice. Svečanu misu, slaveći svoj srebrni jubilej u župnoj crkvi Presvetog Trojstva uz prečasnog g. Josipa Pekanovića, domaćina, predvodio je mons. Stjepan Beretić. Riječ hvale, pjesmom najbolje je iskazao tamburaški zbor kojim je ravnala Rozmari Mik izveo skladbu "Petunija na stazi", koju je na riječi Ivana Prčića St. Gospara skladala Nela Skenderović.

Na svečanom objedu ugostili smo drage nam goste, među inima, Ivana Velimira Starčevića, opunomoćenog ministra, Daria Malnara, prvog tajnika Veleposlanstva RH, prečasnog Josipa Pekanovića, mons. Stjepana Beretića, predsjednika IV SO Sombor Veljka Stojnovića, gospođu Martu Horvat Odri zamjenika predsjednika SO Sombor, gosp. Lazu Vojnić Hajduka predsjednika "Bunjevačkog kola" koji je zlatom darivao bandaša i bandašicu i sve druge goste koje je predsjednik Društva Alojzije Firanj ponaosob predstavio.

"Da i srid staze mi cvatamo" - dokazali smo, da dostojanstveno snosimo svaki teret smatrajući svako mjesto jednako vrijednim i svakog onog tko bježi ili bezobzirno huleći po vrednotama namećući "suvremene okvire", slabim i bezvrijednim, ma čije mjesto zauzeo bez zasluge, "da od tuge pivati znamo" - i to je znano, ali biti i pravi domaćin pa kad glazba "zataji" da "otpeljemo svežeg kruha, jajca, sira, putra i krumpira" do Zagorja zelenoga, preko hrvatskih bregov pješačeći od Sombora jer "nema tramvaj zeleni Sombor grad".

Zahvaljujući zalaganju i podršci g. Mate Matarića folklorna grupa se splotom bunjevačkih igara predstavila publici u Mohaču (Mađarska). Kao rezultat uspostavljenih odnosa svakako je gostovanje u Pečuhu.

A. Č.

"VLADIMIR NAZOR" NA HRVATSKIM DANIMA U PEČUHU

Da mi, ovdašnji Hrvati nismo zaboravljeni, barem kada je kultura u pitanju svjedoči i podatak da smo ovih dana, točnije 18. i 19. rujna pozvani u društvo "Seljačke sloge" iz Baranjskog Petrovog Sela, "Šokadije" iz Strizivojne, "Kvadrije" iz Trogira, "Hrvatski dom" iz Tuzle, "Ban J. Jelačić" iz Zaprešića, "Korijeni" iz Gornjeg Sv. Martina i "Tanac" iz Pečuha, na Hrvatskim danima u Pečuhu (Mađarska).

Organizator manifestacija Kulturno udruženje - Pečuh (Pécsi Kulturális Központ), potrudio se da uz kulturno-umjetnički program kojim su se predstavili svi učesnici ponaosob, ostane vremena za međusobno upoznavanje i sklapanje novih poslovnih i prijateljskih kontakata. KUD "Vladimir Nazor" predstavio se sletom bunjevačkih igara u koreografiji Dragana Kubatova.

Nekada živeći u Mittel Europi, sada ostajemo s vjerom da ćemo, uzmožemo li, kupiti kartu za Europu moći biti i sami domaćini sličnoj manifestaciji. Domaćini su nas dočekali sloganom "Isten hozott kedves vendég!", a mi im uzvraćamo: "Neka Bog poživi domaćine i Dane hrvatske kulture ma gdje bili...".

A. Č.

LJETOVANJE DJECE

U drugoj polovici sedmog mjeseca ove godine nekoliko naše djece imalo je prilike ljetovati na Jadranskom moru. Zajedničko ljetovanje za hrvatsku djecu koja žive izvan Republike Hrvatske organizirala je Hrvatska Matica iseljenika. Iz Bačke je otputovalo na ovaj susret 38 djece, a među njima je bilo i šestoro Somboraca. Ljetovanje je organizirano u Novom Vinodolskom, a sa Somborcima su bili i djeca iz Subotice i Tavankuta.

Djeca su na ovom odmoru bolje upoznala svoje vršnjake iz drugih krajeva te se tako još više zblížila. Dvotjetni zajednički boravak bio je lijepo organiziran. Pored kupanja i sunčanja bilo je i drugih korisnih aktivnosti. Mora se priznati da su sva naša djeca ostavila izuzetno dobar dojam na organizatore.

I. P.

KUD "Vladimir Nazor" u Mohaču na "POKLADAMA" ove godine

JOLANTA VIRAG BOŠNJAK

Rođena je i živi u Somboru. Slika od svog djetinjstva jer sticajem okolnosti kćerka je nekada poznatog majstora primjenjene umjetnosti Bele Viraga i od njega je prihvatila prve instrukcije te upila svaki očev savjet glede slikarstva. Kao djevojčica pratila je oca na njegovim izlascima u prirodu te se tako uči opažanju. Poslije očeve smrti počinje intenzivno slikati. Za gospođu Jolantu je kreativan čin potreba, koja je postojala u vremenu djetinjstva, koja joj do današnjeg dana znači život, ljubav, snagu. Ona svoju ljubav pretače u sliku, u paperjaste oblake, u rascjetane poljane, drvorede prošarane sunčanom svjetlošću, mirne vode u kojima se ogledaju krošnje drveća. U likove svojih bližnjih i nepoznatih osoba u čijim očima se oslikava život.

Danas, uz sjetni pogled i blag osmeh iznosi pred nas platna naslikana u različitom vremenskom periodu. Svako platno nosi sa sobom svoju priču. Slikano pastelnim tonovima, diše i plijeni svojom ljepotom.

Kopački rit

Želja joj je da svoju radost i ljubav podijeli sa drugima i otuda strah da radost koju ima stvarajući slike u svijetu u kojemu živimo neće potpuno doživjeti i oni kojima su namijenjene. Svijet Jolante Virag Bošnjak od najranijeg djetinjstva do danas, bio je svijet likovne umjetnosti. Sve ove godine znače svojevrsnu radost, jer susreće ljubitelje umjetnosti na svojim izložbama, a to je sve podsjeća na oca i njegova djela i zato ga ne izostavlja kada pravi kronologiju likovnih zbivanja svog života.

Sa zahvalnošću ističe da je prva ohrabrenja dobila u Likovnoj sekciji - "Likovne grupe-76" u Somboru, i sa istom grupom izlaže na mnogim zajedničkim i samostalnim izložbama. Bilo je 20 samostalnih i 80 kolektivnih izložbi. Njene slike nalaze se u Norveškoj, Holandiji, Italiji, Njemačkoj te tako krase domove njezinih ljubitelja. Sudionica je na mnogim kolonijama u zemlji i inozemstvu.

Kada sve ovo sumiramo, stiče se dojam da je završena Likovna akademija, a svaka slika je oličenje nepostojeće diplome pa se s pravom pitamo: dokle doseže amaterizam?

Sve dosadašnje samostalne izložbe popraćene katalogima pune su pozitivnih kritika poznatih povjesničara umjetnosti i ljubitelja slika.

Cecilija Miler

/Tekst je u cijelosti preuzet iz kataloga izložbe koja je priredena u prostorijama KUD-a dana 18. 03. 1999. godine./

POVIJEST MJESTA SONTE

U povijesnom arhivu Sombora, po prvi put se spominje 200-te godine poslije Krista ime "Ort Sonta". Godine 1200, spominje se kao "Castrum Sonta", pisana kao Zond, Szond, Sounta, Sonta. Grad Sonta ležao je na području koje se zove GREDA, nekada zvana "Rimska utvrda" u blizini Mostonge. Inače, Sonta leži na istočnoj strani Dunava s bačke strane, nasuprot Erdutu u Hrvatskoj. Kralj Andrija II., 1206. godine, šalje svoga sina na imanje u "Castrum Sonta" i stanovnici su ga srdačno primili. Od godine 1232. do 1737., Sonta se nazivala imenom "Zond". Budući da se Sonta nalazila u blizini rijeke Dunav, radi čestih poplava ona je mijenjala svoje mjesto, tako da 1361. godine, nailazimo na nazive "Velika Sonta" i "Mala Sonta". Velika Sonta bi po prilici bila na području koje se danas zove Veliki Salaš. Kraljica Elizabeta je imala svoj posjed u Maloj Sonti na području današnjeg Bogojeva. Kralj Sigismund 1395. godine, vrši sveopći pregled posjeda nad poreznicima općine Sonta. Godine 1439., Sonta je središte vlasti, općina. Radi neodgovornog vođenja kraljevskim posjedom, kralj je naredio plaćanje velikih dadžbina, a 1459. godine, kralj ponovno obnavlja svoje gospodarstvo u Sonti (usp. SONTA, Geschichte, Abensberg, str. 49).

U knjizi "Vojvodina, znamenitosti i lepote" (Beograd 1968.), nalazimo sličnih podataka o povijesti Sonte i njezinom slavenskom podrijetlu. U Bačkoj se nalaze različiti slojevi i grupe među naseljima. Najstariji sloj su "svakako naselja sa slavenskim imenima, brojna i grupirana u močvarnom pojasu uz Dunav u južnom dijelu bodroške županije i uz Tisu... Najzanimljivije među tim utvrđenjima je svakako castrum

Crkva u Sonti

Soucha (Slavnica), koje se kasnije bilježi kao Zond ili Zund (danas Sonta). Ime ovoga utvrđenja koje se kasnije razvilo u trgovište razumljivo je slavensko. Savnica ili okolna sela pripadala su Baču ili su bila s njim povezana. Može se razlikovati da je Savnica bila sjedište lokalnih slavenskih vlastodržaca, koje je po dolasku i učvršćenju Mađara zajedno sa područnim naseljima potčinjeno njihovom gradu Baču" (str. 211-212).

Do dolaska Tatara, u Bačkoj se spominju naselja kao trgovišta ili pristaništa koja su igrala važnu ulogu u trgovačkom i gospodarstvenom životu građana. Takvo trgovište je nastalo uz cestrum Savnica (Sonta), a u 12. stoljeću ono se naziva forum (usp. Vojvodina, str. 213). U 12. stoljeću na bačkim prostorima vladalo je raznoliko etničko šarenilo. To je i razumljivo, jer je Sonta bila trgovački i lučki grad gdje su se stjecale razne nacije i kulture povezane trgovinom. Uz postojeće Slavene (kako ćemo kasnije vidjeti da su tu bili brojni katolički samostani i crkve, možemo pretpostaviti da su to bili Hrvati koje su drugi nazivali Ilirima), nalazimo Mađare, Grke, Talijane, Hazare Izmaelite i Bugare, koji se u ugarskim poveljama i zakonima često spominju kao trgovci. Jedno takvo mjesto naziva se Villa Hysmaelitarum de Opus, s kraja 12. stoljeća u okolici današnje Sonte (usp. isto str. 213-214).

U bačkoj županiji bilo je u to vrijeme 16 trgovišta i varoši. Spomenimo samo pojedine koje se tiču Sonte. Mjesto ARNAT u blizini današnje Sonte kojemu nema više trgova. DERS ili DERŽ, gdje je nekada bio znameniti benediktinski samostan i sudište bačke županije. FONO ili FUNOW kao trgovište u drugoj polovici 15. stoljeća, u okolici Sonte. Zatim dolazi SONTA s pristaništem, carinom, komorom soli čija se pravila spominju 1448. godine (usp. isto 218-219). Tu negdje u blizini

nalazilo se mjesto Hajszentlorinc, vjerojatno po crkvi sv. Lovre, koja će kasnije postati župna crkva sv. Lovre u današnjoj Sonti. Šteta što nemamo povijesnih podataka o tom mjestu.

CRKVE I SAMOSTANI U PRVOTNOJ SONTI

U 11. stoljeću u Baču nalazi se samostan Templara ili Božjaka. Od tog prvotnog samostana Templara uz današnji postojeći franjevački samostan, stoji zvonik iz 11. stoljeća najstariji spomenik kulture u području Bačke. U 11. stoljeću spominje se dobro organizirano školstvo na latinskom jeziku. Kasnije će templarski samostan preuzeti Franjevci i kroz stoljeća oni će biti nositelji kulture, školstva i dušobrižništva hrvatskom narodu koji se povećao dolaskom Hrvata iz Bosne i Dalmacije na području južne Bačke.

Na području prvotnog prostora Sonte, spominju se samostani benediktinaca, klarisa i premonstranteza. U pismenim ispravama arhiva kaločko-bačke nadbiskupije može se utvrditi sudski spor oko zemljišta između klarisa i premonstranteza. U šematizmu kaločko-bačke nadbiskupije iz 1942. godine spominje se stara župna crkva iz 1383. godine. Spomenuli smo prije, da je prvotna Sonta ležala uz Dunav, u močvarnom području. Radi čestih poplava Sonta je mijenjala svoj položaj malo podalje Dunava na današnjem "velikom salašu". I tu je poplava potjerala stanovnike malo na više zemljište i tako nalazimo obnovljenu župnu crkvu 1718. godine posvećenu sv. Lovri đakonu i mučeniku u sadašnjoj Sonti. Bilo bi vrlo zanimljivo istražiti povijest i podrijetlo sadašnje oltarne slike sv. Lovre u Sonti. Neki povjesničari i poznavatelji umjetnosti tvrde da je to vrlo stara slika iz nekog bivšeg samostana prvotne Sonte na Dunavu. Navodno, još postoje dvije takve slike, jedna u vatikanskom muzeju, a druga u muzeju u Londonu!

Šokci u bačkoj narodnoj nošnji u XIX. stoljeću

U knjizi koju su 1984. izdali Nijemci, bivši stanovnici Sonte, piše da je prva župna crkva u Sonti sagrađena 1400. godine pod imenom "Sanctae Mariae". Vjerojatno je bilo više crkvi na području Sonte, pa i pod tim imenom kao što je bilo i nekoliko samostana. Sve su to pretpostavke, koje nam pružaju pojedini fragmenti spisa i spomena na Sontu.

SADAŠNJA ŽUPNA CRKVA U SONTI

Spomenuli samo da je kroz povijest Sonta kao mjesto mijenjala svoj položaj prema čudi rijeke Dunav koja ju je često poplavila. Prva Sonta bi bila uz samu rijeku Dunav, jer se spominje pristanište i carina. Druga Sonta bi bila na području današnjeg "Velikog salaša", koja se radi izlivanja rijeke Dunav ponovno pomakla na mjesto gdje i danas stoji. U šematizmu subotičke biskupije iz 1968. godine čitamo da se 1383. godine spominje prvotna župna crkva sv. Lovre koja je obnovljena 1718. godine. Od 1807. do 1812. godine podignuta je nova crkva koja je 1934/35. prekrasno urešena slikama. Crkva je veličine: 36,25m duga, 17,25m široka, 11m visoka, a zvonik je visok 41m. Zvonik ima 4 zvona od kojih je najveće 425kg, a najmanje 140kg. Prve Matice krštenih spominju se 1718. godine. Župa broji 6.300 vjernika. Na Kalvariji je sagrađena zavjetna kapela 1842. godine.

U knjizi "Povijest Sonte" koju su Nijemci izdali 1984. godine piše da su prvi župnici u Sonti bili franjevci koji su iz Bača rezidirali u Sonti. Od 1718. do 1771. godine navode se imena franjevačkih župnika: Franjo Mioglavčić (1718.-1720.); Marko Momčilović (1720.-1724.); Filip Ginčić je bio kapelan; Gabrijel Guganović (1724.-1728.); Serafin Jozić (1728.-1729.); Marko Močilović (1729.-1732.); Gabrijel Guganović i Juraj Dragoljević (1732.-1735.); Šimun Babić (1735.-1739.); Andrija Pavijanović (1739.-1741.); Augustin Stopić i Pavo Terzić (1741.-1742.); Ambrozije Bartolović i Antun Vukovari (1742.-1744.); Augustin Stopić (1744.-1771.). Franjevci su ostavili duboki duhovni pečat u župi Sonta, osobito po franjevačkom Trećem Redu koji je kroz povijest odigrao veliku ulogu u promicanju laičkog apostolata, raznih pobožnih udruga, karitativnog rada i promicanju duhovnih zvanja. Mnogi svećenici i redovnici duguju upravo franjevačkom Trećem Redu u Sonti veliku zahvalnost radi njihove molitve i potpore duhovnim zvanjima i materijalnom uzdržavanju školovanja mnogih sjemeništaraca i svećenika. Hoće li taj Treći Red i danas imati tu ulogu u promijenjenim društvenim i crkvenim prilikama, pokazat će vrijeme.

Od 1771. godine u Sonti su dijecezanski svećenici župnici: Stjepan Jagodić i Melkior Stivić, Stjepan Vilov, Josip Aljmaši, Andrija Kolarić, Josip Parčetić, Andrija Tursky, Andrija Pletikosić i Melkior Erduhely, Josip Parčetić, Petar Litvay, Josip Đurić i Marin Vakoš, Marko

Kalvarija u Sonti

Palić, Jakob Grunčić, Marko Forgić i Željko Augustinov.

Iz iste knjige vidi se da je Sonta 1836. godine imala 4.872 stanovnika. Godine 1890. Sonta ima 3.079 Hrvata, 1.041. Nijemaca, 838 Mađara, 2 Slovaka i 12 ostalih narodnosti. Dakle, od 1836. godine kada je Sonta imala 4.872 stanovnika, stanovništvo je poraslo do 1968. godine na 6.500 stanovnika, da bi prema šematizmu subotičke biskupije iz 1993. godine Sonta imala oko 6.000 stanovnika, od toga 5.500 katolika. Bilo bi dobro ponovno izvršiti statistiku nakon ovog rata i raseljavanja, te vidjeti koliko Sonta danas ima katolika.

SONTA - VJERSKO I KULTURNO SREDIŠTE

Iz gore navedenih povijesnih podataka, često puta samo fragmentarnih, može se donekle zaključiti, da je Sonta kroz povijest bila u nekom smislu duhovno i kulturno središte, uz ono postojeće trgovačko, carinsko i gospodarstveno umijeće, koje baš nije uvijek bilo dobro i odgovorno vođeno. Isto tako iz tih povijesnih i crkvenih podataka možemo zaključiti da je tu živio slavenski živalj. Kako su tu bili katolički samostani vjerojatno su tu stanovali Hrvati, koji su povećali svoje brojčano stanje nakon progona Turaka došavši u većem broju u Bačku iz Bosne, Hercegovine i Dalmacije pod vodstvom franjevača i nastanili se u ta već postojeća hrvatska naselja, a tako i u Sontu. Još jedan podatak da je Sonta bila kulturno i duhovno središte daje nam život i rad našeg zemljaka biskupa Pavla Sončanina, osnivača Zavoda u Bologni za studente Hrvate i Mađare 1553. godine. Kada pokupimo sve postojeće fragmentarne kockice mozaika i poslažemo ih po godištim od samog prvog spomena Sonte do danas, pojavljuje se nedovršeni mozaik koji nas upućuje na istraživanja i drugih kockica istog mozaika kako bismo upotpunili bogatu sliku kulturnog, duhovnog i gospodarstvenog značaja Sonte kroz stoljeća.

o. Mato Miloš

IZLOŽBA KNJIGA

Prije 30 godina, u Somboru je bila otvorena dva mjeseca zanimljiva izložba knjiga i druge štampe. U okviru obilježavanja "Mjeseca knjige" u 1969. godini, u ugodnom ambijentu Povisnog arhiva, od 29. oktobra do 30. decembra, bila je otvorena izložba knjiga i novina Bunjevaca i Šokaca i o Bunjevcima i o Šokcima. Izložbu je organizirao Odbor za širenje i populariziranje knjige Zajednice kulture općine Sombor. Priređivači izložbe su bili prof. Franjo Matarić i knjižničar Ivan Kovač, članovi uprave KUD-a "Vladimir Nazor". Izložbu je otvorio predsjednik Skupštine općine Jovan Vasiljević, profesor povisti.

Izloženi materijal sastojao se od 160 izloženih predmeta, raznovrstan po sadržaju, a predstavljen je vrimenskim redom izlaženja. Izložena je ova literatura: rariteti (7 komada), literatura o poreklu (18), lirika - narodna i književna (22), narodne i književne pripovetke (11), romani (7), dramska dila (11), književni prikazi (10), glazbene kompozicije (8), etnografska literatura (7), radovi iz raznih naučnih oblasti (6), ričnici (5), periodike-

-štampe (15), udžbenici (7), kalendari (23), pouke za narod (2) i jedan prevod.

Eksponati su pružili izvorne podatke o životu i kulturi jednog dila vojvođanskog stanovništva, kroz duži vrimenski period. Nakana priređivača je bila potaknuti studiozniji prikaz ove literature i onog što je u njoj još uvijek prikriveno velom tame kao i potribu osvitljivanja prošlosti ovih Slavena.

Eksponati su izazvali pažnju građana Sombora stilskim, gramatičkim i pravopisnim osobinama. Ortografijom i pravopisom eksponati su više privlačili pažnju nego sadržajem. U pogledu ortografije pojedine knjige su predstavljale pravi kuriozitet. Razumljive su teškoće tadašnjih izdavača štampe i razlog što su za pojedine glasove pozajmljivali ortografske znake iz talijanske i nemačke latinice, iako najčešće nedoslidno.

Iako je bio sačinjen katalog, on ipak nije štampan, ali je sačuvan u rukopisu, tako da nam je i danas poznat materijal koji je na izložbi predstavljeno.

Ivan Kovač

IKAVICE MOJA

Lipa moja ikavice
što nestaješ iz mog roda
tako lipa i umilna
al' te čuti nije moda.

Mladi momci i divojke
ne divane više tako
da l' se stide il' ne znaju
zaboravljaju na te lako.

Molim nane, molim baće,
naučite mlade svoje
ikavicu nek' divane
nek' ne sramote pretke svoje.

Hermina Malković

KRALJICA HRVATA U LEMEŠU

Nakon više od pola stoljeća u Lemešu (Svetozar Miletić) proslavljeno je tzv. "malo proštenje" u kapeli na groblju podignutoj u čast Blažene Djevice Marije.

Obzirom da je kapela Blaženoj Djevici Mariji u čast podignuta i za duše mrtvih, tzv. "malo proštenje" održavano je od 1767. godine, kada je kapela izgrađena na blagdan Duhova ("na Dove"). Godine 1946. održano je zadnje takvo proštenje. Izgradnju i obnovu kapele prije desetak godina otpočeo je župnik Marko Vukov, da bi ove godine, točnije 7. kolovoza, bilo održano i misno slavlje koje je predvodio mjesni župnik Antal Egedi i župnik iz Bačkog Brega Davor Kovačević.

O tome koliko Lemešani štiju Blaženu Djevicu Mariju govori i podatak da su joj pored kapele u groblju bile posvećene i mnoge privatne kapele po selu kojih je bilo četiri, ali su nažalost srušene. Seoska crkva, izgrađena 1752. godine, posvećena je rođenju Blažene Djevice Marije. Oltarnu sliku izradio je 1818. godine Franz Lohrbihler o trošku mjesnih plemića.

Zašto su Lemešani izabrali Majku Božju za svoju zaštitnicu? Iz istog razloga iz kojeg su to učinili svi Hrvati, moleći u Mariji Bistrici, u Ninu, gdje je Crkva iz prvih početaka naše kršćanske povijesti posvećena Gospi u čast, te u Zadru gdje je stara crkva Sv. Marije sagrađena još u 10. stoljeću.

Prije gotovo 300 godina, kada je 60.000 Turaka navaljivalo na grad Sinj, samo 700 branitelja moleći zaštitu Blažene Djevice Marije uspjelo je obraniti svoj grad. Od tog vremena se u Sinju svake godine održavaju viteške igre, tzv. "Sinjska alka", posvećene Gospi u čast.

Iz Trsata kod Rijeke zagovor Marije Zvijezde mora štiti pomorce.

Hrvatski puk u Bosni štije Mariju napose u zemlji Stjepana Hercega.

Cijela Slavonija, Srijem, Baranja i Bačka hrlili su štovati Gospu u ("Bili") Aljmaš ili čuveno Srijemsko i Marijansko svetište u Tekijama kraj Petrovaradina.

Kraljice bačkih Hrvata, bila si nam u pomoći kroz dugu povijest našega postojanja, ostani i sada uz nas, hodočastili Ti na Bunarić kraj Subotice, Doroslovo, Lemeš ili nam dijelila kao Crna Gospa iz su-

botičke franjevačke crkve.

"Malo proštenje" u Lemešu od sada održavat će se svake godine, prve subote nakon blagdana Snježne Gospe. Osobitom ozračju svakako doprinosi činjenica, da ovakvo, obnovljeno, lišeno kičastih licitarskih i onih drugih vašarskih elemenata, jest i Zagovornici milije. Ne trebamo zidati kule ne bi li riječi brže ili lakše doprle do Svevišnjega, naprotiv rušiti treba sve suvišno što brkajući nam jezike doprinosi da od šume ne vidimo drveće.

A. Č.

"DIVÁN"

Ova riječ može imati više značenja, ovisno o akcentu i njegovog nastavka. U Bačkom Monoštoru riječ "diván" znači razgovor, ali i mjesto gdje se on vodi. Diván je bilo mjesto okupljanja i nekog društvenog života mladih u selu, u dugim zimskim noćima. Prije 70 i više godina nije bilo televizora, a radio, gramafon i kino, bili su prava rijetkost. Novine u selu nisu bile u prodaji, za igranke nedjeljom nije uvijek bilo novca, a nije bilo niti ustanove koja bi organizirala kulturno-zabavni program.

Mladost je svoje tražila i trebalo je naći neki oblik susretanja, primjeren moralu, vremenu i uvjetima života. Tako su nastali diváni. U svakoj bi se ulici našla žena (samica ili udovica), koja bi odobravala korištenje njene sobe djevojkama iz ulice za druženje u večernjim satima, uz minimalnu mje-

Šokice u Bačkom Monoštoru 1910. godine

sečnu novčanu nadoknadu. Te su žene morale biti na moralnoj visini, da bi im roditelji odobravali okupljanje u vlastitoj kući. Znači, morala je imati ugled u selu kako bi mogla vršiti nadzor nad ponašanjem mladi. Ukoliko se netko nedolično ponašao, ona bi ga udaljila iz kuće. Izdavanje sobe za diván domaćica je prijavljivala općini, pa su ga policajci povremeno obilazili, radi kontrole reda i mira.

Diván se održavao od 1. studenoga, pa do početka poljoprivrednih radova u proljeće. Okupljanje je bilo oko 18 sati i trajalo je do 22 sata. Domaćica bi (pomoću seljačke peći) zagrijala prostoriju, pripremila svjetlo (većom petrolejkom koja bi visila sa grede stropa) i dovoljno središta (lijepo ukrašenih klupa). Diván se održavao svake večeri,

osim nedjelje, u istom sastavu djevojkama. One su nerado primale nove (mlađe) djevojke kod sebe na diván, jer je to za udaju bila konkurencija. Djevojke su cijelu zimu odlazile na isti diván u svojoj ulici, nisu mjenjale gazdaricu. Na divánu se radio raznovrsni ručni rad, pričajući ili tiho pjevajući. Hrana se nije spremala, a piće se nije smjelo služiti. Djevojke su ponekad od kuće donosile kokice, sjemenke, kuhani kukuruz i slične plodove seljačkog rada. Subotom su (za sitan novac) pozivale jednog glazbenika da im svira, pa se razvilo i kolo.

Mladići su za to vrijeme pjevajući šetali selom, obilazili u kavane na piće ili kartanje, posjećivali diváne u raznim ulicama i slično. Pred kraj divána odlazili bi po svoje djevojke i pratili ih njihovim kućama. U vratima djevojačke kuće bilo je malo intimnog šaputanja, jer je, vječito burna i oprezna, majka iz sobe pozivala kćer na spavanje.

Poneki danas mješaju pojam diván i prela. U Bačkom Monoštoru su na prelu odlazile komplete obitelji, na cijeli dan, kod prijatelja, a češće kod rođaka. Muškarci su na prelu pušeci ćaskali uz čašicu, žene radile ručni rad i vodile "ženske" razgovore, a djeca se igrala u sobi ili na snijegu, u dvorištu. Domaćica je imala obvezu spremati zajednički ručak i kolače, a zatim bi se dogovarali za vrijeme uzvratnog susreta.

Ivan Kovač

IZ POVIJESTI SOMBORSKOG ŠPORTA

U Somboru je živjelo i djelovalo nogometno udruženje, pod nazivom "Nogometna momčad Somborskog športskog udruženja".

Isto nogometno udruženje bilo je uključeno u nogometno natjecanje Subotičkog podsaveza.

Tako je Nogometna momčad Somborskog športskog udruženja postala PRVAK Subotičkog podsaveza za godinu 1923. i 1924.

Nogometni prvaci iz Sombora sačuvali su u tu čast i svoj nogometni tablon, pa se tako sačuvao od zaborava sastav i uprava udruženja.

Nogometno prvenstvo su osvojili ovi nogometaši: Antun Fischer, Andrija Rack, Ivan Bogišić, Milan Drljačin, Toma Alaga, Lajčo Lukić, Josip Šuljok, Josip Spreiczer, Bela Mayer, Lajčo Ostrogonac, Ivan Šuljok, Ivan Csar, Bela Kaić, Dezső Schwartz i Josip Mary. Upravu su sačinjavali Dr. Kosta Popović, predsjednik, Samko Vuić, podpredsjednik, Dr. Đena Mayer, glavni tajnik i Đena Gročić, šef odjeljenja.

Fotografije za tablon izradio je tadanji somborski fotograf Scheib.

Stipan Pekanović

WWW.TippNet.co.ty

INTERNET

provider

U SUBOTICI

- 30 ulaznih linija na 654-321
- 128K zemaljskog linka
- 512K sopstvenog satelitskog linka

555 765
Braće Jugovića br. 5
Subotica

ZNAČAJNIJI VJERSKI DOGAĐAJI U CRKVI PRESVETOG TROJSTVA

U korizmenom vremenu u župi Presvetog Trojstva svake nedjelje je bio križni put za djecu koja pohađaju vjeronauk. Da bi djeca što dublje doživjela poruku ove pobožnosti organiziran je skupni obilazak Kalvarije koja se nalazi ispred župne crkve sv. Križa. Djeca su sama predvodila cijeli križni put i aktivno sudjelovala pjevanjem.

Zbog bombardiranja Uskrs je proslavljen skromno. U srcima mnogih vladao je strah zbog ozbiljnih poteškoća koje su nam prijetile. Sombor i njegova okolica doživjeli su najveća razaranja, te smo svi živjeli sa svojim strahovima noseći svoje križeve.

U svibnju mjesecu bile su prve sv. Pričesti u našim župama. Krajem istog mjeseca upriličeno je sportsko natjecanje ministranata i ostale djece sa vjeronauka na terenima u dvorištu župe sv. Križa. Susret su organizirali župnici Josip Pekošević i Lazar Novaković. Sva natjecanja prošla su uz gromoglasno navijanje publike.

U lipnju mjesecu bilo je krizmanje za mlade Somborce u župi sv. Križa. Sakrament sv. Potvrde podijelio je subotički biskup mons. dr. Ivan Penzeš.

U nedjelju 1. kolovoza u crkvi Presvetog Trojstva svečano je proslavljena Dužionica. Na svečanoj sv. misi bilo je mnoštvo djece, mladih i odraslih obučenih u narodne nošnje. Misno slavlje predvodio je mons. Stjepan Beretić, katedralni župnik koji ove godine slavi 25. godišnjicu svećeništva.

Druge nedjelje mjeseca kolovoza bilo je "Kapelsko proštenje" u Čičovima. Svetu misu predvodio je župnik Josip Pekošević. Na spomendan sv. Roka, 16. kolovoza bilo je tradicionalno proštenje na Velikom katoličkom groblju.

U nedjelju 12. rujna bilo je proštenje na Nenadiću.

U utorak, 14. rujna, na blagdan Uzvišenja sv. Križa svečano je slavljen proštenje u župnoj crkvi kraj Velikog katoličkog groblja. Svetu misu na mađarskom jeziku predvodio je Mihalj Zelić, kapelan župe Presvetog Trojstva iz Sombora. Večernju koncelebriranu svetu misu na hrvatskom jeziku predvodio je župnik iz Odžaka i Apatina Jakob Pfeifer. On je održao i prigodnu propovijed. Uz njega su bila još petorica svećenika i đakon iz Tavankuta Marinko Stantić. Svetu misu su uljepšali pjevači župskog zbora sv. Jurja iz Subotice predvođeni s. Blaženkom Rudić.

Nedavno su završeni vanjski radovi na detaljnom uređenju najstarijeg sakralnog objekta u Somboru kapelice sv. Ivana Nepomuka.

Cecilija Miler

PROTEKLI DOGAĐAJI IZ KARMELIĆANSKE CRKVE U SOMBORU

Prvom nedjeljom Došašća 1998. god., završili smo godinu "Duha Svetoga" i započeli novu godinu "Boga Oca". Cijelo vrijeme Došašća proteklo je u duhovnoj pripravi za Božićne blagdane i ispovijedanju vjernika grada Sombora i salaša, odnosno bolesnika. Božićnoj polnočki predhodio je koncert božićnih kompozicija i recitacija, kojeg je izveo tamburaški sastav iz Sombora, pod ravnanjem Emila Antunića. Drugi dio koncerta izveden je uz orgulje i trube. Za orguljama je bio dr. Đurika Tabori, a u trube su svirali Tomislav Barak i Goran Erić. Pjevačica je bila Višnja Vignjević. Svečanu polnočku vodio je provincijal karmelićana o. Vjenceslav Mihetec uz karmelićane i veliko mnoštvo svijeta, osobito mladih. Božićne blagdanske mise bile su vrlo lijepo posjećene.

Čistom srijedom ili Pepelnicom, započeli smo sveto korizmeno vrijeme obredom pepeljenja i pjevanom sv. misom u 17 sati. U karmelićanskoj crkvi tradicionalno se tokom korizme obavljaju križni put i to petkom na mađarskom jeziku, a nedjeljom u 15 sati na hrvatskom jeziku uz sudjelovanje velikog broja vjernika, djece, koji prate križ i mladih koji čitaju čitanja na križnom putu i misi. Osim toga karmelićani su i ove korizme ponudili duhovne sadržaje tokom korizme. Svakog ponedjeljka u 19,30 sati, u samostanu se održavaju meditativne večeri na temu "Molitva Oče naš". Svake srijede u 19,30 sati održavali su se susreti mladih i diskusija na temu "Poznajem li Boga Oca?". Odaziv je bio zadovoljavajući s obzirom da je takav način rada u Somboru "probijanje leda".

U karmelićanskoj crkvi svakog 24. u mjesecu slavimo DAN o. GERARDA, Sluge Božjega i kandidata za oltar. Slavimo sv. misu i nakon mise molimo na grobu o. Gerarda za njegovo proglašenje blaženim i svetim. U mjesecu ožujku obavljamo tradicionalnu devetnicu sv. Josipa. Na sam blagdan, 19. ožujka, slavi se tradicionalna pjevana sv. misa i tesarska procesija po crkvi. Tokom ove godine slijede i drugi duhovni sadržaji.

N. N.

RAJČICA RAJSKA POSLASTICA

Rijetko da postoji povrće koje se može upotrijebiti na više načina kao rajčica. Porijeklom iz Srednje i Južne Amerike, danas je rasprostranjena u cijelom svijetu.

Rajčici treba puno sunca i ona je spremnik sunčeve energije. To znači: što više sunca, to više hranljivih sastojaka. Crveni plod spada u najzdravije, a u isto vrijeme i kalorijama najsiromašnije namirnice. Sadrži mnoge minerale kao što su: kalijum, magnezijum, željezo... Osim toga je bogata u vitaminima i karotinoidima. Učenjaci su otkrili da rajčica svojim sastojkom lycopinom djelotvorno štiti od raka i infarkta miokarda. Osim toga melatonin iz rajčice usporava starenje moždanih ćelija. Da bi se spriječio gubitak minerala i vitamina rajčicu bi, što je više moguće, trebalo jesti prijesnu ili koristiti svježe iscjeđen sok. Po mogućnosti, rajčicu ne treba držati u hladnjaku, jer na hladnoći gubi ukus. Također je ne treba držati pokraj drugog povrća jer sadrži tvar koja ubrzava propadanje istog.

je bogata u vitaminima i karotinoidima. Učenjaci su otkrili da rajčica svojim sastojkom lycopinom djelotvorno štiti od raka i infarkta miokarda. Osim toga melatonin iz rajčice usporava starenje moždanih ćelija. Da bi se spriječio gubitak minerala i vitamina rajčicu bi, što je više moguće, trebalo jesti prijesnu ili koristiti svježe iscjeđen sok. Po mogućnosti, rajčicu ne treba držati u hladnjaku, jer na hladnoći gubi ukus. Također je ne treba držati pokraj drugog povrća jer sadrži tvar koja ubrzava propadanje istog.

ječio gubitak minerala i vitamina rajčicu bi, što je više moguće, trebalo jesti prijesnu ili koristiti svježe iscjeđen sok. Po mogućnosti, rajčicu ne treba držati u hladnjaku, jer na hladnoći gubi ukus. Također je ne treba držati pokraj drugog povrća jer sadrži tvar koja ubrzava propadanje istog.

Abronicus

Globus

stamparija brze usluge

24000 Subotica, Otmara Majera 10
Tel./fax: (024) 551-202, 553-142

U svom bogatom proizvodnom programu nudimo vam izradu:

- Vizit karta
- Pozivnica
- Nalepnica
- O brazaca
- Knjiga
- Kesica
- Prospekata
- Kataloga
- Novina
- Časopisa
- Kartonske ambalažu
- Kao i ostale mnogobrojne proizvode po narudžbi u tipu, ofset i sito štampi

MIROLJUB (izlazi 4 puta godišnje). Izdaje Kulturno-umetničko Društvo "Vladimir Nazor", 25000 Sombor, Venac Radomira Putnika 26, tel. 025/38-173. Uredništvo: Josip Pekanović - glavni i odgovorni urednik, Cecilija Miller - zamjenik glavnog i odgovornog urednika i likovni urednik, Zlata Pekanović, Ivan Kovač, Alojzije Firanj, Franjo Krajniger, Zoran Čota. List je registriran u Ministarstvu za informacije Republike Srbije br. 2583 / 03. 02. 1998.

E-mail: Miroljub@tippnet.co.yu

Prijelom teksta: mr. Ervin Čeliković.

Tisak: Štamparija "GLOBUS" Subotica, Otmara Majera 10, tel. 024/551-202.

Tiraž: 800.

BISKUP PAVAO SONČANIN

Nije nam poznato prezime biskupa Pavla. U arhivu zagrebačke nadbiskupije piše da je Pavao Zondinus "polatinjeno ime mjesta Zond ili Sond, u kaločko-bačkoj nadbiskupiji, po prilici ondje gdje je današnja Sonta između Bača i Apatina".

Pavao Sončanin rođen je u Sonti oko 1480. godine. Nije nam poznato gdje je završio osnovnu školu i teološke nauke. U arhivu zagrebačke nadbiskupije za njega piše da je bio kantor, kanonik bački i zagrebački (1518.-1543.) arhidakon vršački, prepozit čazmanski, biskup rosonski, sufragan zagrebačkog biskupa Šimuna, doktor prava, prepošt zagrebački i ostrogonski. Učen i vrlo ugledan čovjek.

Prva poznata vijest o biskupu Pavlu Sončaninu spominje se 1519. godine u knjizi bratovštine sv. Duha u Rimu: "Dana 17. lipnja 1519. gospodin Pavao Sončanin, kantor i kanonik..." Među zagrebačkim kanonicima Pavao Sončanin se spominje prvi puta 1524. godine. Uz zagrebački kanonikat Pavao je zadržao svoje prijašnje časti, te je 1533. godine u Rimu na dvoru pape Klementa VII. vršio službu apostolskog penitencijara (pokorničara). U prosincu iste godine nalazi se u Budimu na dvoru kralja Ivana Zapolje. Iste godine 10. prosinca srijemski biskup Stjepan Brodarić izvješćuje papu Klementa VII. o političkim i vjerskim prilikama u Ugarskoj, osobito o protestantizmu i o nastojanju oko pomirenja između kralja Ferdinanda i Zapolje. U tom pismu Papi biskup srijemski Brodarić piše dopis iz kojeg se vidi da Pavao Sončanin obavlja i diplomatske poslove između Svete Stolice i Ugarske.

IMENOVANJE BISKUPOM I NOVI POSLOVI

Godine 1535. Pavao Sončanin kao vašćanski arhidakon, a od 1538. godine čazmanski prepošt, postaje rosonskim biskupom i sufraganom zagrebačkog biskupa Šimuna. Premda je bio rosonski biskup i sufragan biskupu Šimunu, Pavao Sončanin je i dalje vršio svoju diplomatsku službu i nije se htio vratiti u Zagreb. Biskup Šimun se stoga žalio papi Pavlu III, pismom u Rim 21. ožujka 1541. godine i lišio ga kanoničkih prihoda. U međuvremenu umire zagrebački biskup Šimun, a Pavao dobiva ponovno svoje prihode.

Kao apostolski penitencijar, Pavao je dugo godina boravio u Rimu. Kako se bavio i diplomatskim poslovima, dobro je poznao crkvene i političke prilike, osobito nadiranje protestantizma i sve opasnosti koje ono donosi. Razmišljao je kako bi bilo dobro poduzeti korake oko izobrazbe klera za borbu protiv protestantizma, jer samo učeni svećenici mogu odoljeti ovom pokretu i narod očuvati od otpada katoličke Crkve. U to vrijeme u Rimu Ignacije Lojola dobiva od Pape odobrenje svoje Družbe Isusove, te u Rimu osniva Zavod pod imenom "Collegium Germanicum". Prateći pomno pokret Isusovaca, Pavao Sonćanin se uvjerio da je takav duhovni i znanstveni odgoj klera potreban i njegovoj domovini u kojoj, osim prodora protestantizma, prijete i turska pogibelj. Godine 1551. Pavao se vraća u Zagreb i tu počinje ostvarenje zamisli oko osnutka Zavoda u Bologni za izobrazbu klera.

OSNUTAK ZAVODA U BOLOGNI

U latinskom rukopisu koji se čuva u HAZU, čitamo u "Chronologia illustrissimi Collegii Illyrico-Hungarici Bononiae", da je taj Zavod ustanovljen 7. kolovoza 1553. godine. U to doba u Bologni već studira oko 10.000 studenata raznih narodnosti, pa su se pojedine zemlje osnivanjem svojih Zavoda brinule za njihov smještaj. Najstariji Zavod u Bologni bio je Španjolski, osnovan 1364. godine. Hrvatska je u to doba bila u sastavu austro-ugarske monarhije, ali su Hrvati već tada igrali značajnu ulogu u znanstvenom svijetu, pa je bilo razumljivo da su i oni osjetili potrebu imati svoj Zavod u toj neslužbenoj prijestolnici znanosti onoga doba.

Idejni začetnik i mecena Zavoda bio je naš zemljak, zagrebački kanonik i rosonski biskup, Pavao Sonćanin, Hrvat, rođen u Sontu u Bačkoj, koji je poslao svoga nećaka Jurja Sonćanina i Stipana Radetića u Bolognu, da iznajme nekoliko soba u kući senatora Romea Foscheraria u sveučilišnom dijelu Bologne za studentsku zajednicu Hrvata i Mađara. Uskoro su im se pridružili i drugi studenti. Pavao Sonćanin šalje iz Zagreba svećenika Stjepana Zeca - Leporinus, za upravitelja male studentske zajednice u Bologni. Godine 1556. u ulici Centro-Trecento kupljena je za 1.950 bolonjskih funti u srebru kuća suknara Lorenza Reffrigeria. Prvoj dvojici studenata Jurju Sonćaninu i Stipanu Radetiću pridošla su dva pitomca Ivan i Mihovil Zaystocy iz Zaistovca u križevačkoj županiji. Prvi diplomirani student toga Zavoda bio je Ivan Zaystocy koji je 26. kolovoza 1556. doktorirao na Medicinskom fakultetu u Bologni.

PRAVILA PONAŠANJA ZAVODA U BOLOGNI

Došavši u Bolognu kao upravitelj Zavoda svećenik Stjepan Zec-Leporinus, sa sobom je poveo mladog Ivana Sonćanina, mlađeg brata Jurja Sonćanina koji su bili

pranećaci utemeljitelja Zavoda Pavla Sonćanina. U tom Zavodu po Dolasku Stjepana Zeca za upravitelja bilo je šest pitomaca. Djelovanje Zavoda bilo je regulirano statutom od 42 člana kojega je sastavio Pavao Sonćanin. Statut je precizno određivao tko smije biti pitomcem i kako se treba vladati u Zavodu. Pitomcem Zavoda mogli su biti samo 25-godišnjaci ili malo stariji Hrvati i Mađari, koji su već negdje drugdje studirali tri godine, te u gramatici, logici i ostalim slobodnim znanostima tako napredovali, da se mogu na sveučilištu u Bologni odmah posvetiti višim naukama, kao što su bogoslovlje, pravo i medicina. Pitomci su mogli biti duhovnici i svjetovnjaci, ali ne potpuno siromašni da zbog "siromaštva ne budu ruglo strancima, a na sramotu svome narodu" (Vjesnik, panorama subotom, Zagreb, 3. prosinca 1988. str. 13). Statut Zavod je strogo propisivao kako pitomci moraju biti, zakonita djeca, pravovjerni katolici "navikli i nevolju podnositi" (isto). Nisu smjeli biti redovnici, ubojice ili oženjeni.

Kod prvog dolaska u Zavod pitomac je morao plaćati 25 zlatnih škuda. Od toga se plaćala posteljina i druge potrepštine. Spavalo se u zasebnim sobama, a blagovalo se u zajedničkoj prostoriji. U Zavodu se moglo ostati 7 godina i za to vrijeme se moralo držati kućnog reda. Pitomci su se odijevali u talar crne boje sa zlatnim križem i grbom zagrebačkog Kaptola i osnivača Pavla Sonćanina. Na glavi su nosili šešir.

PITOMAC REKTOR

Svake godine 25. siječnja, na blagdan Obraćenja sv. Pavla apostola, pitomci su između sebe birali rektora. Tko je bio izabran morao se prihvatiti službe i časti, inače bi izgubio prava na hranu iduće godine. Rektor je ujedno bio i nadzornik života pitomaca, koji su bili dužni iskazivati štovanje i njegovim se "opravdanim i časnim naložima pokoravati" (Statut). Na toj dužnosti više od 200 godina postojanja Ilirsko-Ugarskog zavoda u Bologni, smjenjivalo se 115 rektora. Posljednji je bio zagrebački kanonik Antun Turković, kojemu je pripala žalosna dužnost, da po odredbi cara Josipa II. 1781. ukine Zavod i oglasi prodaju svih zavodskih dobara. Zgrada Zavoda s divnim freskama kasnije je promijenila više vlasnika i namjena: samostan, vojarna, zatvor i skladište. Godine 1821. arhitekt Angelo Venturoli kupio je ovu zgradu i namijenio ju studentima Umjetničke akademije.

ZAVOD VISOKE IZOBRAZBE

Zavod u Bologni u svojih 228 godina postojanja i djelovanja podigao je visoku kulturu klera zagrebačke biskupije na zavidnu razinu. Kraljica Marija Terezija je izjavila: "Lako je meni popunjavati biskupije u Ugarskoj dok imam zagrebački kaptol". Čudna je ironija sudbine ovog zavoda da je upravo njezin sin Josip II. ukinuo ovaj

Zavod u Bologni pismom od 10. rujna 1771. br. 5776. U Zavodu, koji je ovisio o jačini utjecaja Hrvata i Mađara, mijenjao se i naziv. Kroz njega je prošlo nekoliko stotina hrvatskih duhovnjaka i svjetovnjaka. Mnogi od njih su slavna imena hrvatske kulture i povijesti: Nikola Stjepanić Selnički, biskup Stjepan Selišević od Gacke, grof Ivan Drašković i njegovi sinovi Nikola i Ivan, biskup Benko Vinković, Juraj Križanić, biskup Maksimilijan Vrhovec, Božo Vučetič, Franjo Sebastijanović i drugi.

U Zavodu su se redovito pisali ljetopisi s najznačajnijim događajima kao "acta domus". Tu se spominju i događaji iz života u domovini, kao npr. kada su studenti 1689. godine slavili pobjedu hrvatske vojske u veličanstvenoj ofanzivi svete lige, po bolognskima ulicama su se veselili a to je oduševilo stanovnike grada te su vikali "Vivano gli Croati!" Nažalost car Josip II. ukinuo je ovu kulturnu ustanovu tako važnu za odgoj hrvatskog klera i svjetovnjaka.

SMRT BISKUPA PAVLA SONĆANINA

Posljednje dane svojega života biskup Pavao Sonćanin proveo je u Trnavi (Slovačka), kamo se ostrogonski nadbiskup i kaptol skloniše nakon turske provale do Budima. Po nalogu Pavla Sonćanina, pošao je u Bolognu u ožujku 1558. godine zagrebački kanonik Ivan Xanti i donio je Zavodu novi dar zaklade u iznosu od 970 škuda u zlatu. Taj je novac korisno utrošen, a kamatom se održavao Zavod. Iste godine 10. travnja vratili su se iz Bologne u Zagreb Ivan Xanti i nećak Pavla Sonćanina Ivan, jer su čuli da je utemeljitelj Zavoda obolio. Pavao Sonćanin je sastavio oporuku 6. svibnja 1558. godine, a već 28. lipnja iste godine predaje svoju plemenitu dušu Bogu, kojemu sve živi, umrijevši u 78. godini života. Poslije mise zadužnice svečano je sahranjen u Trnavskoj crkvi sv. Nikole. Oporučno je ostavio bolonjskom zavodu svoj pečatni prsten, 89 zlatnih dukata i 211 forintu koje je trebao dobiti od prihoda u Trnavi. Ovu posljednju svotu ostrogonski nadbiskup Nikola Olah nije htio dati bolonjskom Zavodu. Nakon smrti utemeljitelja Pavla Sonćanina, uprava Zavoda prelazi na zagrebački kaptol. Koliko je Zavod u Bologni bio znamenit, vidi se po tome što je 1699. pitomac toga Zavoda zagrebački kanonik Đuro Patačić, kasnije bosanski biskup, napisao knjigu: "Gloria Collegii Ungaro-Illirici Bononiae Fundati", u kojoj ističe biskupe, nadbiskupe,

Unutrašnjost sonćanske crkve

crkvene dostojanstvenike, banove i palatine, druge svjetovne znamenite ljude koji su u tom Zavodu stekli visoku izobrazbu.

ZAKLJUČAK

Bez dvojbe, biskup Pavao Sonćanin, načinio je epohalno djelo u zagrebačkoj biskupiji osnivajući Zavod u Bologni. Ukinućem toga Zavoda od cara Josipa II, zagrebački kaptol šalje sposobne mladiće u rimski kolegij: Germanico-Hungaricum. Nekoliko desetljeća kasnije zakladom prepozita Baltazara Napulija utemeljuje se Bečki kolegij u kojemu je znatan dio klera zagrebačke biskupije ondje studirao. Ostali dio mladića studirao je u zagrebačkom sjemeništu koji je također u 16. stoljeću bio na zavidnoj znanstvenoj, duhovnoj i disciplinskoj razini.

Iako je Pavao Sonćanin živio u dalekoj prošlosti, uspomena na tog velikog muža naših bačkih ravnicu, neka bude ovim pisanjem o njemu u našoj Subotičkoj Danici za 1998. godinu, poticaj da se još više o njemu istražuje i piše. Dne, 28. lipnja 1998. godine spominje se njegova 440. godišnjica smrti. "Pravednik, ako i umre prijevremeno, naći će mir. Jer duljina dana ne čini starost časnom, niti se ona mjeri brojem godina. Već razboritost, to su sjedine ljudske, i krepostan život, zrela starost. I jer je ugađao Bogu, On ga je zavolio, On ga je uzео k sebi!" (Mudr 4, 7-9). Istrgnimo ga iz zaborava povijesti kao i sve druge naše zaslužne muševе i žene kojih je bilo na ovim našim prostorima. Učimo se od njih svome narodu i Crkvi darovati sve svoje umne i duhovne sposobnosti. Na taj način ćemo i mi tkati povijest koja ide svojim tokovima da se ne izbriše uspomena zaslužnih Hrvata iz Bačke za sveopću povijest.

o. Mato Miloš